

# LITERARNE DELAVNICE

Sabina Višček

## BRALNI AVATAR: INTERAKTIVNO SPODBUJANJE BRANJA

V članku je predstavljen model bralnega avatarja, ki je v osnovi netipičen seznam za beleženje opravljene bralne značke, saj učenec z vsako prebrano knjigo sam ustvarja avatar, na koncu pa ga motivira k pisanju lastne pravljice. A možnosti, ki jih bralni avatar ponuja na področju spodbujanja bralne pismenosti oziroma razvijanja jezikovnih zmožnosti ter bogatenja književnih ciljev, je lahko še več.

The article presents a model of reading avatar, which, basically, is a kind of nontypical list for registering the performed reading badge tasks; with every book they read children create their own avatar, and are finally motivated to write their own fairytale. However, many more possibilities are offered in the field of promotion of reading literacy, language competence and richer diversity of reading plans.

### **Bralna značka**

Bralna značka je vrsta kurikularnega branja (Krakar Vogel, 2016); gre za »branje v okvirih kurikula pri pouku in drugih organiziranih vzgojno izobraževalnih dejavnostih, ki se jih učenci udeležujejo prostovoljno, se pa pričakuje od njih dejavno sodelovanje, tako da izpolnjujejo zadane naloge.« (Prav tam, str. 7) Bralna značka ni predpisana z učnim načrtom, zato za učence tudi ni obvezna, mentorji branja pa jo lahko izvajajo na različne načine. B. Krakar Vogel navaja: »ponekod priznanje za bralno značko dobijo bralci, ki preberejo tri (tanke) knjige, drugod pa jih morajo prebrati pet. Prav tako so ponekod preverjani na zelo različne načine – glasno branje izbranih odlomkov iz besedila, recitiranje, uprizarjanje, kviz, debatne dejavnosti, drugod pa na hitro pred poukom, po njem ali vmes le »povedo bralno značko« (prav tam, str. 8) Avtorica tudi ugotavlja, da so zlati bralci, to je tisti, ki so brali vseh devet let v osnovni šoli, po dosežkih različni, a vsi prejmejo priznanje. V zadnjem času so zato razmišljanja v smeri, da bi mentorji bralne značke vendarle potrebovali nov (enotnejši) okvir za vse slovenske bralce, ki bi natančneje orisal zahtevnost bralne značke v smislu števila knjig ter tudi zahtevnosti besedil. Vsekakor bi morali okvirji stremeti k diferenciaciji ter upoštevati učence s posebnimi potrebami, učence priseljence pa tudi učence, ki zmorejo več. Ob številnih projektih za spodbujanje bralne kulture (eden uspešnejših je na primer Berimo z Rovko Črkolovko, glej: <https://bralnotekmovanje.si/>), v katerih učenci šole (čeprav prostovoljno) sodelujejo, ter glede na

šibko diferenciacijo bralnega gradiva in bralnih nalog prihaja do tega, da se nekateri nadarjeni oziroma zelo uspešni učenci (tudi na razredni stopnji) ne odločijo za opravljanje bralne značke. Učenec pri slovenščini dosega najboljše rezultate, odlično bere, a bralne značke ne opravlja. Na pogled je to dejstvo nenavadno, gotovo pa znak za opozorilo, da je nekaj v sistemu narobe, bodisi s preverjanjem bralne značke bodisi je (bralnih) projektov preveč in se mentorji med njimi ne znajdejo. Potreba po iskanju novih možnosti motiviranja mladih bralcev za bralno značko je že dolga. B. Golob je pred tridesetimi leti ob tridesetletnici obstoja bralne značke razmišljala o doseganju višje bralne kulture, ki je možna »samo s premišljenimi oblikami in metodami dela z bralci« (Golob, 1988, str. 48) in je zelo kritična do omejevanja bralne svobode in oblik dela z mladimi bralci. Kritično piše o šolah, ki izgubljajo bralce, ker »so bralcem knjige določene, branje pa je preverjano nespodbujajoče; da je dolgčas še večji, ostaja tak način dela v vseh razredih vsa leta do pike enak.« (Prav tam, str. 47)

Bralni avatar, ki ga bomo opisovali v nadaljevanju, se skuša čim bolj približati učenčevim interesom, ne da bi se pri tem zahtevnost »bralnega dogodka« (Saksida, 2015) znižala; pomembna je fizična podoba seznama, ki deluje motivacijsko. Učna snov, vrednote ali načela, ki se zdijo učitelju pomembne, so navadno v učilnici na vidnem mestu. Učitelj z izpostavljenimi sezname prebranih knjig posameznemu učencu, staršem in vsem obiskovalcem, ki vstopijo v razred, v prvi vrsti izraža naklonjenost dvigu bralne kulture: »Gre za razvoj bralnih navad, pa tudi za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd.« (Haramija, 2017, str. 8), in tudi bralne pismenosti. Oba razloga sta dovolj tehtna, da učitelj sezname prebranih knjig ne vpisuje le v lastno beležko. Plakat ali mesto, ki izpostavlja bralno značko, pa ima poleg te še druge, prav tako bistvene, če ne kar nujne funkcije. Ne glede na to, ali učitelj v sezname lepi nalepke, vpisuje datume ali učenec barva polja, je redno izpolnjen seznam povratna informacija o številu prebranih knjig za učenca in starše. Čim bolj so načini beleženja bralne značke zanimivi in estetsko premišljeni, tem bolj pritegnejo učence. Zlasti vabljive so oprijemljive oblike beleženja, kot na primer zmaji z vrvico, na katere se pripenjajo pentljice, ali lokomotive, ki zbirajo vagoni. Oba primera konkretno, v obliki navpične ali vodoravne linije, ponazarjata učenčev napredek, poleg tega pa je za učenca to tudi svojevrstna nagrada, saj izdelek na koncu šolskega leta odnese domov. Najmlajšim je tak izdelek pogosto celo pomembnejši kot sama pohvala.

## Izvajanja bralne značke v 1. razredu

Učenci imajo enkrat tedensko možnost, da pri interesni dejavnosti ure zanimivosti, ki jo vse šolsko leto vodimo razredničarke razredne stopnje, opravljajo bralno značko. Ure zanimivosti so v urniku za prvošolce 4. oziroma 5. šolsko uro. A urnik izvajanja bralne značke se po potrebi prilagodi, s čimer se prepreči preutrujenost učencev, predvsem poslušalcev, saj se zgodi, da se v enem dnevu zvrsti več učencev. Bistveno je, da učenci pripovedujejo vedno v času pouka.

Starše na prvem roditeljskem sestanku, ki poteka najkasneje v drugem tednu septembra, seznanimo z načinom izvajanja bralne značke ter s kriteriji. V aktivu prvih razredov smo dogovorjeni, da morajo vsi učenci za opravljeno bralno značko obnoviti tri umetnostna besedila (pri čemer lahko eno umetnostno besedilo zamenjajo z neumetnostnim) ter deklamirati pesem po svoji izbiri. Staršem povemo, da si

lahko izberejo tudi več knjig, če si otrok to želi. Obveščeni so o urniku obiskovanja knjižnice, ki poteka v času pouka enkrat tedensko.

Mentorjeva vloga pri vzgajanju (bodočega) bralca, ki bo kontinuirano nabiral bralne izkušnje in sčasoma postal vse bolj kritični bralec, je, da ne omejuje števila knjig, ki jih učenec lahko oziroma želi povedati za bralno značko. Čeprav je za učenca hiter zaključek *obvezne* bralne značke uspeh, ni spodbudno niti za učenca niti za učitelja, če na primer od decembra naprej (ali še prej) učenec ne posega več po knjigah, ki bi bile primerne za bralno značko. Prej opisani primeri beleženja prebranih knjig zato večino učencev spodbudijo k pripovedovanju, saj jih povsem legitimno in primerno motivirajo za 'tekmovanje' s samim s seboj, pa tudi s sošolci.

Od učencev pričakujemo samostojno pripovedovanje, seveda ob pomoči ilustracij v knjigi. Bralna značka je v tem pomenu dober način vaje v govornem nastopanju.

## **Bralni avatar**

Na portalu Fran, ki vsebuje slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je pojem avatar opredeljen z dvema točkama:

1. »živ., v hinduizmu utelešenje božanstva: Zanj milijoni po vsem svetu verjamejo, da je avatar.«
2. »rač. ikona, lik, ki predstavlja uporabnika računalniške igre, spletnega foruma: Nekateri uporabniki svojemu avatarju z grafičnim oblikovalnikom nadenejo podobo, ki je njihovo – po navadi nekoliko olepševalno – ogledalo  
E ← agl. avatar ← stind. avatāra- 'inkarnacija', prvotneje 'sestop'«  
(Fran, <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=avatar>, 28. 7. 2018).

Z besedo avatar v računalniškem svetu označujemo junaka računalniške igre oziroma virtualne resničnosti, ki ga po svoji želji preoblikuje, lahko izboljša, ni pa nujno, igralec videoigre oziroma virtualne resničnosti. Igralec avatar oblikuje po svoji podobi oziroma ustvari čisto nov lik, v katerega se vživlja. Ravno možnost, da igralec lahko spreminja avatar, s tem ko mu doda nove predmete ali obleko, ki spremenijo način igre (na primer junak dobi zmožnost letenja), omogoča igralcu interaktivnost in s tem je doživetje igralne izkušnje bistveno bolj obogateno, kot če te možnosti ne bi imel.

Na osnovi ideje avatarja je bil oblikovan model bralnega avatarja, ki učencu omogoča interaktivno oblikovanje lastnega avatarja, a v fizični, ne elektronski obliki (tudi slednja možnost ni izključujoča, vendar zahteva ekipo z ustreznim računalniškim znanjem). Učenec bralni avatar ustvarja po svojih željah, kar ga lahko spodbudi k opravljanju bralne značke.

Predpriprava bralnega avatarja od učitelja zahteva nekaj časa, saj mora zbrati raznoliko slikovno gradivo. Pred začetkom bralne značke učenci pripravijo začetni avatar. To pomeni, da se na osnovno podlago narišejo (oziroma lahko narišejo tudi žival, robota oz. kaj drugega, če želijo igrati to vlogo). Učence je treba opozoriti, naj ne dodajo nobenih predmetov. Paziti je treba, da risba ni prevelika, da ostane dovolj prostora za lepljenje nalepk.

Učencem povemo, da si bodo za vsako prebrano knjigo iz posamezne kategorije inventarja lahko izbrali eno nalepko. Te kategorije so:

- čudežna napoji (za nevidnost, povečanje, pomanjšanje, letenje, moč, možnost preobrazbe v žival)
- čudežni predmeti (krila, leteča preproga, lonček kuhaj, čudežne škarjice, zdravilno jabolko ...)
- pravljичne osebe (muca Copatarica, maček Muri, čarovnica, mala pošast Mici, Peter Klepec, zvezdica Zaspanka ...)
- osebe (deček, deklica, gasilec ...)
- dobrine (denar, prstan, ščit, krona ...)
- živali (konj, delfin, dinozaver, pajek ...)
- orodje (vrv, žaga, kladivo ...)
- vozila (avto, letalo, ladja ...)

Ta inventar je izhodišče za končni cilj bralnega avatarja, to je pisanje lastne pravljice na osnovi zbranega gradiva, ki jo učenci preberejo svojim staršem kot zahvalo za vse prebrane pravljice. Brez tovrstnega doprinosa bi učenci zbirali le (še en) album s sličicami. Ideja je učence silno motivirala, zato so to pravljico označili kot posebno pravljico.

Sličice prilagajamo posameznemu razredu (v višjih razredih bi gotovo izbrali tudi lik Šnofija, kapitana Gatnika ...). Za večjo interaktivnost je smiselno dati učencem možnost izbire, da sami dodajo predloge za posamezne kategorije ali celo določijo novo (pravljično) kategorijo. Prvošolci so predlagali sličico *učiteljice, šopka rož, samoroga, čarobne palčke, brata in sestre*. Želje tretješolcev so bili že bolj kompleksne, v inventar so dodali *ljubezenski napoj, uspavalo, leteči dežnik, nihalo, ki hipnotizira, dvornega norčka, pirata, Petra Pana, traktor in bager*. Oblikovani seznam mora učitelj natisniti za vsakega učenca posebej. Zgoraj naštetih primeri obsegajo približno štiri A4 liste, kar učence zelo motivira, saj radi listajo in premišlujejo, kaj potrebujejo. Praktični preizkus rabe bralnega avatarja je pokazal, da ni smiselno omejiti vrstnega reda izbire, saj so na koncu tudi zaradi tega pravljice zelo raznovrstne. Eden od učencev je zbral le napoje, drugi je načrtoval nogometno pravljico (s sličicami nogometaša, zaklada, hitrega avtomobila, krone, letala), nekateri so si pogosteje izbirali živali. Deklica, ki je imela na začetku manjše težave z vključevanjem, je izbrala sličico prijateljice. Učenec, ki si je želel bratca, je izbral sličico brata. Učenci pri izboru niso bili obremenjeni z izbori drugih sošolcev, pač pa so bili osredotočeni na svoje želje, čeprav so nekateri pravljico sproti spreminjali. Precej pogosto so posegali po književnih junakih. Najmanj zaželena je bila kategorija z orodjem. Tak način beleženja bralne značke ne zahteva zapisanih imen, saj učenci sebe takoj prepoznajo, s čimer je poskrbljeno tudi za varstvo osebnih podatkov.

Skrb, da bi učenec »bral« preveč rutinsko oziroma zgolj zaradi zunanje motivacije, je pri bralnem avatarju odveč, saj ima z vsako prebrano knjigo tudi obveznost. Omejijo jih (poleg mentorja) lahko tudi starši, če vidijo, da bi otrok bral zgolj zato, da bi zbral sličice. Učenci, ki vstopijo v prvi razred že opismenjeni, lahko pravljico sproti tudi pišejo.

Učenec/učenka pripoveduje bralno značko pred sošolci tako, da sedi na stolu ali pa stoji (kakor mu je bolj udobno). Po predstavitvi knjige učenec prejme kakšno vprašanje, s katerim se preveri poznavanje vsebine oziroma odziv na besedilo. Učenec/učenka je povedal/-a, kako se je počutil/-a. Vprašanja o knjigi so postavljali tudi poslušalci, predvsem takrat, ko je učenec/učenka pravljico povedal/-a doživeto. Po

pripovedovanju so sošolci komentirali, kaj je učenec/učenka naredil/-a zelo dobro in kaj naj naslednjič popravi. Tudi tu so učenci sami oblikovali kriterije govornega nastopanja. Pozorni so bili predvsem na naslednje elemente pripovedovanja: očesni stik, glasnost govorjenja, razločnost ter živost pripovedovanja in izbor knjige, kar se odraža v naslednjih komentarjih:

nisi nas gledal (drugič nas moraš več gledati), nisi preskakoval besed/besedila, meni je bilo všeč, ker nisi govoril čisto tako, kot je bilo v knjigi, tako dobro si povedala, da bi ti dal vse bralne značke, izbrala si zanimivo/smešno knjigo, moraš govoriti bolj naglas, ker te nisem slišal, govoril si razločno).

Nastopajoči učenec/ka se je vsakemu učencu za kakršno koli povratno informacijo, tudi če ni bila pohvala, zahvalil/-a, kar sprva ni bilo vsem enostavno. Občutek samokritičnosti se je praviloma višal. Učenci so zelo radi poslušali komentarje sošolcev. Ta del jim je bil tako pomemben, da so svoja mnenja izražali tudi med odmorom, saj enostavno vsi niso mogli biti vedno na vrsti. Redko kdaj se je zgodilo, da bi učenec predstavil neustrezno knjigo, saj so knjige tedensko izbirali v šolski knjižnici ob pomoči šolske knjižničarke in učiteljice. Poskrbljeno je bilo, da je učenec dobil knjigo, ki si jo je sam izbral. V primeru, da je bila izbrana knjiga prezahtevna ali premalo zahtevna, si je ob pogovoru izbral dodatno knjigo. Na ta način jim je bila onemogočena tekmovalnost, ki bi bila sama sebi namen. Učenci, ki so izbirali knjige tudi iz družinske ali mestne knjižnice, so praviloma že na začetku pripovedovali kakovostnejše, saj visoka družinska pismenost vpliva na otrokov kulturni kapital. Tovrstno branje bi lahko povezali z elementi formativnega spremljanja, zlasti z naslednjimi tremi strategijami: »razjasnitev, soudeležnost pri določanju in razumevanju namenov učenja in kriterijev za uspeh, zagotavljanje povratnih informacij (tudi od učenca k učitelju), ki učence premikajo naprej, aktiviranje učencev, da postanejo drug drugemu vir poučevanja.« (Holcar Brunauer, 2018 po William, 2013, str. 123) Učenci so od začetka vedeli, zakaj pripovedujejo pravljico in zakaj zbirajo sličice, sooblikovali so kriterije in si izmenjevali povratne informacije. Z opazovanjem so se veliko naučili drug od drugega.

## Analiza pravljice

Pravljice, ki so nastale, so bile med seboj vsebinsko povsem različne. Nekatere so bile v celoti domišljjske, nekatere zelo realistične, pogosto je bilo prepletanje realnega in fantazijskega sveta, na kar je vplival predvsem izbor čudežnih predmetov. Razlikovale so se po številu povedi in ilustracij. Učenci, ki so napisali več vsebine, so ilustrirali v manjšem obsegu oziroma je bila ilustracija celo nadgradnja besedila. Število prebranih pravljic ni pokazatelj obsega pravljice, saj se je izkazalo, da nekateri zelo radi in uspešno pripovedujejo, vendar na koncu leta niso tako visoko opismenjeni. Nekateri so povedali manj knjig, a so napisali daljše zgodbe.

Pravljico z naslovom *Dogodivščine*, ki je bila ena izmed najboljših napisanih pravljic v razredu, je napisala prvošolka, stara 7 let.

Zoja in mala zvezdica **Zaspanka** šle sta po **malo pošast Mici**. Po poti so srečale **zlobnico**. Vzela je **napoj za povečanje in stroj za v prihodnost in letne čase**. A iznenada je prišla **čarovnica Berta**. Pričarala nam je gondolo. A na poti sem jaz Zoja skočila iz gondole in

poletela. Tako lepo je bilo, da sem zapela pesmico. Nekega dne je prišel tornado. Zdelo se mi je, da je to maslo zlobnice pajkovke. In prav sem to imela. To je bilo maslo zlobnice pajkovke. Otroci, ali veste, kdo pomaga zlobnici? Ne veste? **Netopir**. In čez nekaj časa nam je zlobnica ukradla **letečo preprogo**. Ojoj, kaj pa zdaj? Mici se je spomnila in zavpila **delfin**. Delfin se je prikazal. Delfin, vsi na krov, je zavpila Mici. O, moj bog. Skakali so v vodo tako, da je bilo lepo, ker smo tudi gore videli. Zlobnica nam je dala **strupene vrtnice**. Mici jih je prva povohala in Mici je zaspala. Moja **krila** so zdravilna. Zaprhutala sem in Mici je oživila. Ko sem zvečer brala sveto pismo, se je prikazala šatulja. A to ni bila navadna šatulja. To šatuljo sem povečala in videla problem in sem zakričala, zlobnica napada. Ojoj!

V pravljici, ki so jo učenci pisali med urami zanimivostmi oziroma tudi med poukom, če so opravili zadane naloge, je deklica uporabila vse elemente svojega avatarja (razen enega napoja). Pravljico je napisala in ilustrirala v roku dobrega tedna. Pri umestitvi elementov v pravljico je upoštevala medbesedilnost, saj mala pošast Mici ohranja svoje lastnosti, na primer radovednost. Neverjetno je, kako je prvošolka literarnim likom, ki imajo navadno v pravljicah točno določno vlogo, pripisala ravno nasprotno karakteristike. Na eni strani je čarovnica dobra književna oseba z imenom, na drugi strani pa sta najmanjši bitji, prav nič neboljena pajkovka in netopir, načrtno hudobni osebi in tudi zelo iznajdljivi. Prav pajkovka je tista, ki uporabi napoj za povečanje, s čimer pravljica postane strašljiva. Deklica razmišlja izven okvirjev tudi pri predmetih, zlasti je to očitno pri strupenih vrtnicah, kot da bi hotela povedati, kako uničujoča je lahko (navidezna) lepota. Na drugi strani krila niso namenjena le premikanju, so celo zdravilna. Krila so hkrati edini element, ki ga ima deklica na sebi ves čas, čeprav tega na začetku ne vemo. Ob vsem tem je slog izražanja nadpovprečen. Deklica ni dosledno postavljala pike, kar je posledica osredotočenosti na samo zgodbo.



Bralni avatar: podlaga za nastanek pravljice in odlomek iz pravljice *Dogodivščine*, ki jo je napisala prvošolka

## Sklepne misli

Izvajanje bralne značke v obliki bralnega avatarja ni trgovanje ali podkupovanje z nalepkami, saj so sličice le osnova za višji cilj, ki obsega tako bralno kulturo kot bralno pismenost. Izbor knjig temelji na diferenciaciji, odvisni od učenčevih zmožnosti. Možnost pripovedovanja premalo zahtevnega besedila je učencem onemogočena. Učenci z učnimi težavami so si izbrali manj zahtevno knjigo ali knjigo, ki so jo spoznali pri pouku. V ospredju je učenčev napredek. V celotnem procesu so učenci izjemno aktivni, sami pomagajo oblikovati bralni inventar, sodelujejo pri povratni informaciji o nastopu ter sestavljanju pravljice. To vpliva tudi na izjemno individualne izbore sličic ter vsebinsko in zahtevnostno raznolike pravljice oziroma zgodbe. Bralni avatar omogoča možnosti sprotih prilagoditev (na primer z dodajanjem novih sličic) ali z drugačnimi sličicami za učence, ki knjige sami preberejo (če mentor tako presodi). Pri učencih se razvija občutek za procesnost, saj uvidijo, da nekatere pravljice nastajajo dlje časa.

Idejo bralnega avatarja bi bilo mogoče uporabiti tudi na druge načine, na primer kot spodbudo za učence z nižjimi bralnimi in pisalnimi zmožnostmi, kjer bi ob določenem prebranem besedilu (ali odlomku) zbirali sličice s pomočjo prebranega besedila (tudi z upoštevanjem kraja in časa dogajanja, zapletov ...), na tej osnovi bi sproti zapisovali svoje (novo) besedilo. Še bolj nenavadno in zanimivo bi bilo ustvarjanje individualnega inventarja po prebrani pravljici. Ko bi učenec pravljico povedal, bi v prazne prostore inventarja narisal ključne stvari iz pravljice, kar pomeni, da bi otrok vnaprej analiziral pravljico z vidika dogajanja, pravljичnih oseb in predmetov ... Na tak način bi učenec dobil veliko proste izbire, motiviran bi bil za izbor knjig, saj bi iskal točno določeno besedilno prvino, predvsem pa bi se mu odpirale neizmerne možnosti za pisanje pravljice. V tem primeru bi bila lahko odprta tudi možnost za izmenjavo sličic, s čimer bi se okrepilo tudi sodelovanje med učenci.

Učenci so z bralnim avatarjem prebrali več knjig kot prejšnja leta. A ob vseh procesih, ki jih bralni avatar učencem (in mentorjem) ponuja, so številke povsem zanemarljive in nepomembne. Na koncu se zdi, da s(m)o dosegli enega najvišjih ciljev, ki ga ne bomo našli v učnem načrtu in ga imamo prevečkrat za samoumevna. Biti hvaležen tistim, ki nam berejo ter se z nami pogovarjajo. In takrat smo čisto sam svoj (bralni) avatar.

## Viri in literatura

Boža Krakar Vogel, 2016: Oblike kurikularnega branja literature. *Otrok in knjiga* 43/95. 5–16.

Berta Golob, 1988: Branje za značko. *Jezik in slovstvo* 34/1–2. 47–48.

Dragica Haramija, Polona Vilar, 2017: Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga* 44/98. 5–16.

Leonida Novak (ur.), 2018: *Formativno spremljanje na razredni stopnji. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Igor Saksida, 2015: Kurikularni bralci, tabuji in cenzorske strategije: (primer Cankarjevo tekmovanje). *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 105–114.

*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=avatar> (Pridobljeno dne 28. 7. 2018)